

СЕМАНТИЧНИТЕ СЪПОСТАВИТЕЛНИ ИЗСЛЕДВАНИЯ НА БЪЛГАРСКИЯ ЕЗИК С ДРУГИ ЕЗИЦИ В ПОЛСКОТО ЕЗИКОЗНАНИЕ

ЯКУБ БАНАСЯК

ИНСТИТУТ ПО СЛАВИСТИКА, ПОЛСКА АКАДЕМИЯ НА НАУКИТЕ

jakub.banasiak@ispan.waw.pl

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7319-0736>

Статията представя обзор на съвременните съпоставителни семантични изследвания на българския език и други езици в Полша. Трудовете, предшествващи разискваните тук изследвания, са разгледани във връзка с техния принос за разработването на приетата методология. Установени са основните периоди в развитието на семантичните българистични изследвания спрямо издаването на *Българско-полската съпоставителна граматика*. Дискутират се теоретичните основи и методологията на съпоставителните семантични изследвания от 70-те години на 20. век до наши дни. Представени са и някои по-ранни несъпоставителни студии, които имат отношение към семантичните съпоставителни изследвания.

Ключови думи: български език, съпоставително изследване, полско езикознание, семантика, семантичен език посредник

SEMANTIC CONTRASTIVE STUDIES OF BULGARIAN AND OTHER LANGUAGES IN POLISH LINGUISTICS

JAKUB BANASIAK

INSTITUTE OF SLAVIC STUDIES, POLISH ACADEMY OF SCIENCES

jakub.banasiak@ispan.waw.pl

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7319-0736>

The paper presents an overview of contemporary Polish semantic contrastive studies dealing with Bulgarian and other Slavic languages. Some predecessors of the works in question are also discussed (as far as they have inspired the adopted methodology). A simple periodization is introduced, taking into consideration the publication of the *Bulgarian-Polish Contrastive Grammar* (*Българско-полска съпоставителна граматика / Gramatyka konfrontatywna bulgarsko-polska*). The author discusses the theoretical foundations and methodology of the semantic contrastive studies undertaken in different

periods from the 1970s to the present day. Earlier non-contrastive works related to these studies are also included in the paper.

Keywords: Bulgarian language, contrastive studies, Polish linguistics, semantics, semantic interlanguage

Статията има за цел да представи развитието на семантичните съпоставителни изследвания на българския език с други езици в Полша и тяхната роля за развитието на методологичните подходи в съвременното полско езикознание. За целта се въвежда опростена периодизация, в която централно място заема разработването на многотомната *Българско-полска съпоставителна граматика* (по-нататък – БПСГ). От друга страна обаче, самата *Граматика* може да се възприеме като представителен резултат от дейността на т.нар. *полска школа на семантичния синтаксис* (вж. Kikiewicz, Korytkowska 2017; Banasiak 2019).

В края на 20. и началото на 21. век интересът на езиковедите в Полша към българския език и към съпоставителните семантични изследвания нараства, което се дължи до голяма степен и на авторитета на учените, които имат най-значим принос за развитието на този тип изследвания в полската лингвистика. Характерно е, че българският език привлича вниманието и на учени, които по образование не са българисти. Сред тях са Ст. Кароляк – един от най-изтъкнатите съвременни полски езиковеди, както и редица представители на по-младото поколение изследователи като А. Киклевич, Р. Рошко, А. Заторска и др. Съпоставителни българистични изследвания се провеждат най-активно в Института по славистика при Полската академия на науките, а благодарение на М. Коритковска – също и в Лодзкия университет.

В периода от Втората световна война до 70-те години на 20. век доминираща роля в полското езикознание има структурният подход (вж. Korytkowska 2013). През 1967 г. К. Полански за пръв път в Полша използва генеративно-трансформационната граматика за изследване на сложното изречение в горнолужишкия език (Polański 1967). Авторът въвежда в полското езикознание термините *интенционално изречение* и *екстенционално изречение* (Encyklopedia językoznawstwa ogólnego 2003: 675–676), които по-късно се използват и в семантичните езикови модели.

В периодизацията на семантичните българистични изследвания от края на 20. и началото на 21. век в Полша може да се отделят три етапа:

1. Преди разработването на *Българско-полската съпоставителна граматика*;
2. По време на разработването на *Българско-полската съпоставителна граматика*;
3. След разработването на *Българско-полската съпоставителна граматика*.

За да разберем какъв тип изследвания играят най-важна роля при избора на методологически решения във втория и третия от посочените периоди, трябва да излезем извън рамките на езиковедската българистика и да обърнем внимание на някои основни моменти в развитието на полското езикознание от времето преди създаването на *Българско-полската съпоставителна граматика*.

Началото на семантично ориентираните изследвания в Полша се свързва преди всичко с работите на Ст. Кароляк и З. Тополинска. За да се получи по-пълна представа за дискутираната методология по онова време обаче, би трябвало да се обърне внимание и на трудовете на А. Вежбицка и А. Богуславски, съществено място в които заемат аналитичността при дефинирането на езиковите форми и приписването на важна роля на семантиката. Концепциите на Ст. Кароляк и З. Тополинска са самостоятелно разработени, но някои от приетите в тях решения имат допирни точки с проблематиката, разработвана в трудовете на А. Богуславски и А. Вежбицка.

При синтактичните изследвания една от най-важните задачи е да се отделят аргументите (имплицираните позиции) от адюнктите (неимплицираните позиции). Самата процедура е дефинирана още през 1974 г. от А. Богуславски по следния начин:

„Най-очевидното необходимо условие дадена изреченска част [...] да се възприема като такава трансформация [...] е възможността за отстраняване на съответната изреченска част без нарушаване или промяна на значението на останалата [...]. Това необходимо условие обаче не е достатъчно само по себе си. Изреченската част трябва да бъде трансформация на напълно самостоятелна изреченска схема“ (Bogusławski 1974: 45).

Това виждане се споделя в редица по-късни изследвания, макар че поради сложността на проблема при различните автори може да има размивания в конкретните решения за отделни предикати. Теорията за предикатно-аргументните структури става една от основополагащите концепции в областта на семантичните съпоставителни изследвания в Полша, включително и по отношение на българския език.

За пръв път концепцията е формулирана в пълнота от Ст. Кароляк в академичния синтаксис на полския език (Grochowski i in. 1984). В модела се въвежда класификация на предикатите според броя на аргументните позиции, като се взема предвид и техният предметен или пропозиционален характер. Самите аргументи обаче се класифицират позиционно, като се изхожда от неутралния словоред в изречението, конституирано от даден предикативен израз (експонент на семантичния предикат). Това виждане се застъпва и в по-новия вариант на концепцията на Ст. Кароляк (Karolak 2002). Предикатно-аргументните структури (пропозиции) се смятат за най-важната част от т.нар. ядрени структури (Karolak 2002: 5). Самостоятелните изречения се състоят не само от пропозиционален компонент, но и от дру-

ги семантични компоненти, които се прибавят към него, като темпоралната актуализация и модалността (Karolak 2002: 5). За разлика от елементарния модел на изречението, представен през 1984 г., по-новата версия локализира темпоралния компонент в рамките на dictum (пропозиционалният компонент, разглеждан заедно с темпоралността) поради това, че темпоралната актуализация е задължително (предварително) условие, за да може да се говори за истинната стойност на изречението (Karolak 2002: 204).

През 1992 година Ст. Кароляк и К. Богацки представят най-важните постулати на семантично базираната граматика (gramatyka o podstawach semantycznych) (Karolak, Bogacki 1992). Този модел допринася много за развитието на по-късните съпоставителни изследвания на българския език с други езици. При изследването на естествените езици авторите изхождат от следните основни постановки:

а. Езиковите форми най-често са повърхнинни репрезентации на понятиятата реалност (денотативни символи). Релациите между формалната и семантичната плоскост на естествените езици са много сложни. Съществуват обаче и експресивни символи, на които не съответстват дискретни понятия. Разликата между двата вида символи е много важна и трябва да се създаде аналитичен апарат за тяхното разграничаване. Според Ст. Кароляк определителните членове (в това число и българският задпоставен определителен член) са експресивни символи. Те не изразяват, а отразяват значението на именната група в по-широк предикативен контекст.

б. Денотативните символи отпращат към понятия, които са с различна степен на семантична сложност. Често формалната им страна е асиметрична в сравнение с понятиятата, защото на прости изрази отговарят сложни понятия. Символите, които изразяват прости понятия, не са многобройни. Сложните понятия се обясняват с по-прости или елементарни понятия (семантична, аналитична експликация).

в. Разкриването на дълбинната семантична структура не обяснява всички аспекти на функционирането на повърхнинната (формалната) структура. Това е така, защото езиковите показатели на понятията и рефлексивните символи влизат също и във формални отношения.

г. Някои от семантичните компонентни могат да бъдат вградени във формалната структура на предикативните изрази, а други – само в семантичната им структура.

д. Различният ред на аргументните позиции отговаря на различията в темпоралната структура на изказването (Karolak 1992: 157–158).

Тъй като едни и същи значения може да бъдат изразявани чрез различни езикови формализации, семантичният подход в езикознанието отхвърля тезата, че синонимите винаги трябва да са от една и съща част на речта. Посоката на изследването е от понятие към езиков израз, с други думи:

„Когато се стремим да разберем съдържанието на изречението, т.е. да схванем сложния смисъл, който то представя чрез свойствата на своята формална структура, първо трябва да доловим семантичните отношения между понятията, отговарящи на неговите отделни компоненти“ (Karolak 2002: 11).

Концепцията на *Българско-полската съпоставителна граматика* се разработва още през 80-те години на миналия век. Това важи обаче за най-общите методологически решения, тъй като моделът, прилаган към изследването на двата езика, се развива едновременно със самото изследване. Първият семантичен том на *Граматиката* обаче излиза едва през 1990 г. Едновременно с това се публикува и поредицата *Българско-полски граматични студии* (Korytkowska, Koseska-Toszeва 1989, 1991; Koseska-Toszeва i in. 1986; Koseska-Toszeва, Korytkowska 1993; Koseska-Toszeва, Mindak-Zawadzka 1986, 1987), а през 1991 г. е отпечатана и колективната монография *Теоретично-методологични проблеми на съпоставителните изследвания на славянските езици (Problemy teoretyczno-metodologiczne badań konfrontatywnych języków słowiańskich)* (Běličová i in. 1991).

Най-важна предпоставка при съпоставителните анализи е сравнението между еквивалентни единици. С други думи, трябва да се създаде такъв запис на семантичната структура на изречението, който „позволява на семантично равнище да се идентифицират индивидуалните компонентни на тази структура и да им се припишат същите функции“ (Koseska-Toszeва i in. 2007: 386). В цитираната публикация се въвежда т.нар. *семантичен език посредник*, с помощта на който се преодолява разделянето на изследваните езици на изходен и целеви. Това позволява да се постигне обективност на анализа и да се избегне проектирането на едната система върху другата (и двата езика се третираат като „равноправни“).

БПСГ се вписва в традицията на полския семантичен синтаксис, като голяма част от томовете съответстват на семантичните категории, включени в модела на простото изречение. Първият семантичен том на *Граматиката* е посветен на категорията *определеност/неопределеност* и проблематиката на дескрипциите (Косеска-Тошева, Гаргов/Koseska-Toszeва, Gargov 1990). Категорията е от особено значение, защото нейните показатели имат различна природа в двата езика (лексикална в полския срещу морфологична и лексикална в българския език). Авторите отхвърлят анализа посредством изходен и целеви език и вместо него създават методологията на теоретичните съпоставителни изследвания чрез семантичен език посредник. Семантичният език посредник е „... система от понятия, извеждани чрез логико-математически методи и използвани като изходна точка в съпоставката на двата изследвани езика“ (Косеска-Тошева/Koseska-Toszeва 2009).

Сред логико-семантичните методи, приложени в БПСГ, важно място заемат теорията на описанията на Б. Ръсел (Russell 1905), предикатната

логика, ситуационната семантика на Баруайс и Пери и мрежите на Петри (Косеска-Тошева, Гаргов/Koseska-Toszewa, Gargov 1990).

Третият том на БПСГ (Крумова-Цветкова и др./Krumova-Tsvetkova et al. 1994) е посветен на категориите *количество* и *степен*, а четвъртия – на категорията *комуникант* (Баракова и др./Barakova et al. 1993). Концептуално изследванията в тези томове се придържат към приетата във втория том методология. Тъй като са добре известни в България, няма да им отделим повече място.

Ще се спра по-подробно върху петия том на БПСГ, в който М. Коритковска разглежда типовете предикатно-аргументни позиции (Korytkowska 1992; Коритковска/Korytkowska 2011). В представения от авторката модел се изхожда от предикатно-аргументната теория на Ст. Кароляк (Grochowski i in. 1984; Karolak 2002), която обаче се оказва недостатъчна за решаване на поставените в съпоставителното изследване задачи. Това е така, защото позиционното определяне на аргументите всъщност отговаря на техните формални характеристики. Такова разбиране на проблема може да е ефективно при едноезични изследвания, но не е подходящо за съпоставителна граматика, в която се изхожда от семантиката на сравняваните езици. В двата езика еднакви във функционално отношение позиции може да получават различна локализация, срв. например:

бълг. *Мария (подлог) харесва Карол.*
пол. *Marysi podoba się Karol (подлог).*¹

Във връзка с това формалните характеристики на аргументните фрази може да не съответстват еднозначно на тяхната семантика. За да се избегне нееднозначността, на аргументните фрази се приписват семантични етикети. М. Коритковска обособява следните типове предметни предикатно-аргументни позиции: Agentive, Disponent, Experiencer, Locative, Objective, Instrument. В приведените по-горе примери в български позицията от типа Experiencer се изразява от подложна фраза, докато в полския – от неподложна фраза (допълнение), защото тук подложно се реализира позицията от типа Objective. Моделът на М. Коритковска се прилага и от Ю. Мазуркевич-Сулковска в монографията *Изразяване на категорията инхоативност в полския, българския и белоруския език (Wyrażanie kategorii inchoatywności w językach polskim, bułgarskim i białoruskim)* (Mazurkiewicz-Sułkowska 2008). Изследването на Ю. Мазуркевич-Сулковска доказва не само това, че разграничените от Коритковска типове предикатно-аргументни позиции могат да бъдат отнесени и към белоруския език, но и това, че тези типове позиции са релевантни при изследването на словообразуването на глагола и в трите езика. По мое мнение би било много интересно същите предикатно-аргументни позиции да се приложат и в словообразователния том на БПСГ (Maldžieva 2009).

Важно място в семантичните изследвания на българския език в съпоставка с полския заема и монографията на М. Коритковска и В. Малджиева *От сложно изречение към просто изречение (номинализация на пропозиционалния аргумент в българския и полския език) (Od zdania złożonego do zdania pojedynczego (nominalizacja argumentu propozycyjnego w języku polskim i bułgarskim)*, в която се изследват номинализационните трансформации на пропозиционалните аргументи (Korytkowska, Maldżieva 2002). В книгата се отделя най-много място на формализациите на непредметните аргументи, но е представена също така и своеобразна граматика на номинализациите. Авторките отнасят семантичните изреченски категории като *темпоралност*, *модалност* и *определеност/неопределеност* към тази проблематика. Данните за последната от споменатите категории са относително малко, което вероятно произтича от специфичните цели на изследването. Ролята на категорията *определеност/неопределеност* в номинализационните процеси заслужава да бъде разгледана самостоятелно в отделна монография.

Към семантичните изследвания на българския език може да се причислят и други две монографии, в които същият подход се прилага към диахронията: *Изразяване на полипредикативните структури в развитието на българския език (Wyrażanie struktur polipredykatywnych w rozwoju języka bułgarskiego)* (Petrov 2007) и *Определеност/неопределеност в развитието на българския и сръбския език (Określoność/nieokreśloność w rozwoju języka bułgarskiego i serbskiego)* (Kawecka 2009). Семантичният съпоставителен анализ като метод на диахронната лингвистика е приложим при изследването на хронологично обособен езиков материал от отделен език. С други думи, прави се съпоставка между различните стадии от развитието на един език, вместо да се сравняват минимум два езика. Проблемите при такъв подход произлизат от ограниченията, свързани с достъпа до семантичната интерпретация на езиковите факти (липса на живи носители на езика), както и с недостатъчното количество езиков материал (Petrov 2007: 9–10). В монографията на И. Петров семантичният синтаксис се използва за изследване на полипредикативните структури, които често се разглеждат основно във формален план. Дисертацията на А. Кавецка прилага кванторния модел на БПСГ към български и сръбски диахронен материал.

Шестият том на БПСГ е посветен на модалността. В първата част се представят в по-общ план теоретичните принципи, свързани с изследването на категорията (Koseska-Toszeva 1996), докато останалите части се занимават с конкретните модални категории (Korytkowska 2004; Korytkowska, Roszko 1997). В третата част на шестия том (Maldżieva 2003) В. Малджиева отделя място и на връзките на подкатегорията *възможност* с други значения като *причина*, *зависимост* и *условие*. Така томът допълва серията по отношение на по-абстрактните семантични релации, които принципно не са отразени в петия том. Липсата на отделна разработка върху

релационните предикати (като напр. причинно-следствената релация) е един от по-сериозните недостатъци на БПСГ, особено като добавим и факта, че за някои от по-компресираните техни показатели се говори в два тома (петия и осмия), без да се акцентира достатъчно върху семантичната им стойност и върху факта, че те са резултат на компресия и лексикализация. При езиковия анализ по принцип трябва да се изхожда от най-пълните (дискретните, експлицитните) показатели на съответното значение и чак тогава да се изследват резултатите на синтактичната деривация и лексикализацията. БПСГ обаче в голяма степен е съсредоточена върху вербалните (включително и аналитичните) предикативни изрази и поради това не се спира върху такива важни за моделирането на релационните предикати показатели, каквито са съюзите и предлозите. Като изходна основа за съпоставителен анализ на полските и българските релационни предикати може да се използват статията на В. Малджиева *Условия за синонимичност на изреченията с полипредикативна структура (Warunki synonimiczności zdań o strukturze polipredykatywnej)* (Maldijeva 1999) и монографията на И. Петров *Изразяване на полипредикативните структури в развитието на българския език (Wyrażanie struktur polipredykatywnych w rozwoju języka bułgarskiego)* (Petrov 2007, виж. по-горе).

Седмият том на *Граматиката* е посветен на семантичната категория *време* (Koseska-Toszeva 2006). Много важно място в него заемат кванторните значения, приписани на глаголните времена и на някои други изрази, като например наречията за честота. За по-детайлно разграничаване на темпоралните значения се използват и мрежите на Петри, които позволяват да се представят графично изразените от дадено изречение ситуации. Авторката въвежда понятията *състояние* и *събитие* като централни за категорията време. На бъдеще време в тома се приписва модално значение (възможност), тъй като по логически причини говорещият не може да знае, че нещо ще се случи. Философски погледнато, това е така, но аргумент срещу такова схващане би могла да бъде възможността за семантично съчетаване на глагола *зная* с бъдеще време, срв.:

бълг. *Зная, че той ще дойде.*

пол. *Wiem, że on przyjdzie.* (Kiklewicz i in. 2019: 311).

Разбира се, тези два примера не разрешават въпроса за модалния или стриктно темпоралния характер на бъдеще време в двата езика. Те обаче насочват вниманието към това, че езиковите факти невинаги отговарят на езиковедските теории. С други думи, носителите на езика може да не знаят в действителност какво ще се случи в бъдещето, но чрез езика могат да формализират определена понятийна структура.

Осмият том представя оригиналната теория на Ст. Кароляк за семантичната категория *аспект*. В нея авторът отхвърля разграничението между граматичен вид и лексикален аспект (Aktionsart), като твърди, че за него липсват семантични основания (Karolak 2008). Самият модел произлиза от

схващането на Кароляк за комбинаториката на понятията. Авторът приема, че съществуват два основни (прости) вида:

- продължителен вид: означава неограничена продължителност във времето (Karolak 2008: 70–85);
- непродължителен вид: означава абстрахиране от продължителността във времето – денотативно може да съответства на моментни действия (Karolak 2008: 85–97).

Двата основни вида могат да се свързват по определен (йерархичен) начин и образуват сложни видови конфигурации като напр.:

- конклузивна видова конфигурация (с доминантен непродължителен вид и подчинен на него продължителен вид), срв.:

бълг. *Отворих вратата. Запалих лампата.*
пол. *Otworzyłem drzwi. Zapaliłem światło.*

- мултипликативна видова конфигурация (с подчинен непродължителен вид, където от серия събития се образува доминиращата продължителност във времето), срв.:

бълг. *Гърмеше.*
пол. *Grzmiało.*

Авторът на осмия том по принцип не отхвърля модела на мрежите на Петри, но не се възползва от тях при конкретния анализ, като твърди, че те моделират действителността, а не езика (Karolak 2008: 194). Поради това като че ли седмият и осмият том до известна степен се разминават при интерпретацията на някои езикови явления. Анализът на каузативните глаголи в рамките на вида е извършен по много формален начин в осмия том, а тяхната същност е представена по-успешно в петия том.

През 2009 г. излиза последният том на БПСГ, посветен на словообразуването (Maldžieva 2009). В него В. Малджиева прилага принципа за изоморфизъм на сложните езикови единици (в случая изречение и словообразователен дериват). В тома частично е удовлетворена и най-важната за поредицата предпоставка – да се изхожда от семантиката на езиците, която се моделира с помощта на семантичен език посредник. За съжаление, авторката не се придържа към модела на анализ, разработени в петия том. Това може да се дължи на различни причини, но все пак би трябвало да има яснота дали изследването в този последен том на *Граматиката* се базира на някакъв друг вариант на семантичен език посредник. В анекса към тома В. Малджиева провежда анализа в традиционната посока от форма към значение, което позволява да се проследи функционирането на формално идентични афиксални морфемии в двата езика. Прилагането на семантичния модел към словообразуването само по себе си е интересен опит, а включването на по-традиционния анекс позволява да се сравнят двата подхода, приложени в тома.

През 2007 г. излиза *Българско-полска съпоставителна граматика (Polsko-bułgarska gramatyka konfrontatywna)*, която обобщава в по-компактен вид семантичните томове на БПСГ (Koseska-Toszeва i in. 2007). Тук словообразуването не е застъпено. Едно от най-големите постижения на монографията е експлицитното формулиране на понятията, които изграждат семантичния език посредник, макар че трябва да се отбележи, че този подход е приложен преди това от Р. Рошко (Roszko 2004).

БПСГ представлява първият в света опит за съпоставително изследване на два езика чрез семантичен език посредник, като и досега остава най-пълният такъв опит. Тя обхваща почти цялата граматика на българския и полския език и допринася изключително много за разбирането на функциониращите в двата езика езикови категории.

В периода след разработването на БПСГ част от нейните автори насочват вниманието си към създаването на електронни ресурси за двата езика. Интересът към това явно произтича от факта, че теоретичните съпоставителни анализи чрез семантичен език посредник са пример за емпирично езиковедско изследване, което се нуждае от голямо количество езикови данни. Семантичната перспектива остава водещ момент при проектирането на тези ресурси. Пример за това е въвеждането от В. Косеска-Тошева и Р. Рошко на ръчна семантична анотация на квантификацията в разработваните от тях езикови корпуси (Koseska-Toszeва, Roszko 2015), създавани в рамките на консорциума CLARIN-PL (Koseska-Toszeва, Roszko 2016; Roszko i in. 2018; Duszkin i in. 2021).

През 2010 година е публикувана монографията *Основни изреченски структури на славянските езици: белоруски, български, полски (Podstawowe struktury zdaniowe języków słowiańskich: białoruski, bułgarski, polski)* (Kiklewicz, Korytkowska 2010), в която се изследва материал от три езика от трите клона на славянското езиково семейство – източния, южния и западния. Анализът изхожда от семантиката на съпоставяните езици, което се приема за много важно условие за ефикасен съпоставителен анализ. По този начин езиците се анализират от перспективата на говорещия, който формализира (чрез езикови средства) понятийните структури (Kiklewicz, Korytkowska 2010: 14). Всъщност става дума за същата методология, която е имплементирана в БПСГ, но се използва друга терминологична конвенция – говори се за семантична структура на езиците вместо за семантичен език посредник. Решението вероятно произлиза от стремежа на авторите да представят езиковите факти в достъпна за по-широк кръг езиковеди форма, което е характерно за по-късните изследвания от семантичната школа. Изследователите изхождат от списък от около двеста най-често използвани глагола в полския език, като поради отделното разглеждане на многозначните глаголни форми броят на анализираните глаголни единици достига почти 350. Това решение позволява да се обхване по-широк кръг предикати (включително и някои релационни, които отварят две позиции

за пропозиционални аргументи) и отговаря на комуникативната релевантност на предикативните изрази. За съжаление, авторите изследват само синтетичните глаголи (изключват аналитичните конструкции от типа на бълг. *имам желание*).

През 2014 г. излиза монографията на Ю. Мазуркевич-Сулковска *Славянската техническа терминология върху полски, руски и български материал* (*Słowiańska terminologia techniczna na materiale polskim, rosyjskim i bułgarskim*) (Mazurkiewicz-Sułkowska 2014). Авторката остава вярна на семантичното направление в полската лингвистика и доказва, че методологията може успешно да се използва и за съпоставително изследване на техническата терминология. Монографията обхваща над 12 хиляди терминологични единици от полския, руския и българския език. Подчертана е важната роля на метафоричната номинация в рамките на техническата терминология. Трудът е допълнен от анекс, който под формата на речник представя анализирани три хиляди понятия в трите езика.

През 2015 г. А. Мокжицка публикува *Речник на българските предикатори със значение „предаване на информация“* (*Słownik bułgarskich predykatorów o semantyce przekazywania informacji*) (Mokrzycka 2015). Предимство на труда е, че включва не само синтетични глаголи, но и аналитични конструкции. Това удовлетворява принципа изследването да се провежда от предикат (понятие) към езиков изразител (предикативен израз/ предикатор). Авторката обръща внимание и на аспектуалността на изследваните единици, като отделя техните употреби в актуален и хабитуален контекст.

През 2019 година А. Киклевич, М. Коритковска, Ю. Мазуркевич-Сулковска и А. Заторска публикуват в три тома труда *Интегрирано семантично-синтактично описание на български, полски и руски глаголи (verba cogitandi u verba sentiendi)* (*Zintegrowany opis semantyczno-syntaktyczny czasowników bułgarskich, polskich i rosyjskich (verba cogitandi i verba sentiendi)*) (Kiklewicz i in. 2019). Монографията обхваща около 1 600 глаголни единици. В първата част се представят теоретичните принципи на изследването, както и самият езиков анализ, докато другите две части съдържат база от данни със семантично-синтактичен речник на избраните групи глаголи. Ограничаването на изследването само до два семантични класа предикативни единици позволява да бъде проведен по-задълбочен анализ. Положителен момент е, че в първия том е обърнато внимание и на аналитичните единици (от типа *имам желание*), но за съжаление, такива единици не присъстват в базата от данни във втория и третия том. Въпреки че основен обект на изследването са пропозиционалните структури и техните формализации, авторите допълнително анализират семантичната категория *време* и проявите на сигурност/хипотетичност в рамките на пропозиционалния аргумент. А. Заторска обръща внимание на влиянието на главния пре-

дикат върху съюзите, с които се въвеждат показателите на пропозиционалния аргумент (опозицията на българското *че* и формите на конюнктива) и модификационната функция на негацията (Kiklewicz i in. 2019: 247–275). В широк смисъл категорията *време* обхваща вътрешното време (т.е. аспектиалността) и външното време (времето в тесния смисъл на думата) (Kiklewicz i in. 2019: 275). Вниманието към влиянието на семантиката на вида върху предикатно-аргументната структура обогатява изследването в сравнение с по-ранните модели на семантичния синтаксис. В рамките на проекта, част от който е разработването на монографията, авторите публикуват и редица статии, с които допълват информацията в основния труд. Ю. Мазуркевич-Сулковска и А. Заторска проучват българските и полските глаголно-именни структури, еквивалентни с глаголите от емоционалната сфера (Мазуркевич-Сулковска, Заторска 2018). М. Коритковска разглежда граничните случаи, в които определянето на семантико-синтактичната позиция е проблематично (Korytkowska 2017). Решенията на авторката позволяват да се обхванат максимално широк състав езикови реализации в рамките на глаголите от емоционалната сфера с каузален семантичен компонент (бълг. *Анна се безпокои от болестта си* \approx *Анна се безпокои поради болестта си*) и вниманието да се насочи към многозначните реализации с темпорална семантика (бълг. *Децата се страхуват, когато ги затварят в стаята*).² Проблемите са сложни и са свързани с процесите на лексикализация на комплексните значения. Мисля, че решенията на авторката са целесъобразни, но все пак не е напълно ясно кои структури трябва да се разглеждат като изходни. Формално погледнато, причинно-следствените изречения имат по-ясна структура, тъй като на отделните семантични компоненти лесно могат да се припишат дискретни показатели.

През 2020 г. Я. Банасяк публикува монография, посветена на кондензационните процеси в изреченията, изразяващи причинно-следствени отношения (с моментен предикат, означаващ чиста каузация) в полския и българския език (Banasiak 2020). Работата има ограничен обseg, но в нея се анализират и неглаголни предикативни изрази, а към семантичните изреченски категории, които отразяват предикатно-аргументната структура, се добавя и категорията *определеност/неопределеност*. Отнасянето на модела на М. Коритковска към релационните предикати е важно, защото едни и същи синтактични позиции може да реализират различни семантични позиции, например:

бълг. *Това произлезе от онова.* vs *Това доведе до онова.*

Влиянието на изследванията в областта на езиковедската българистика върху теоретичното съпоставително езикознание и семантичния синтаксис в Полша е значително. Съпоставителните семантични изследвания на българския език допринасят за по-задълбоченото разбиране на функционирането на редица семантични категории и техните езикови изразители не само в българския, но и в другите съпоставяни езици. Особено важна е

разширената перспектива, която обръща внимание и на лексикалните реализации на семантичните категории – само чрез комплексно описание на граматичните и лексикалните езикови средства може да се представи в пълнота реализацията на семантичните структури. Редица граматикализирани в българския език значения имат лексикални реализации в други славянски езици. Оказва се, че тези категории от семантична гледна точка са всъщност универсални и може да бъдат изразявани независимо от степента на тяхната граматикализация. Например изследването на категорията *определеност/неопределеност* в полския език позволява да се проследи езиковата реализация на кванторните значения при липса на морфологичен показател. Авторите на БПСГ обръщат внимание на по-широката дистрибуция на многозначните езикови реализации в езици без граматикализация на тази категория. Изследванията на предикатно-аргументните структури обаче показват, че липсата на граматични падежи в българския език не води до твърде голяма многозначност на номиналните фрази. Синтактичните позиции много често се детерминират от глаголната семантика, а отликите са свързани предимно с различна локализация на еквивалентните фрази (бълг. *харесвам* vs пол. *lubić*). Изследването на имперцептивната модалност показва, че граматикализираните значения се изразяват по-регулярно в българския език, но степента на маркираност може да бъде по-висока при реализацията с лексикални средства (срв. изразяването на силна резервираност на говорещия към истинността на преизказваната информация в полския език).

В заключение може да се каже, че семантичните съпоставителни изследвания са особено важни поради това, че позволяват да се открият езикови факти и явления, които често остават незабелязани при самостоятелните описания на отделните езици. Трудностите при този тип изследвания са свързани с високата степен на абстракция и използването на сложен метаезик.

БЕЛЕЖКИ / NOTES

¹ Примерите са от Koseska-Goszewa i in. 2007.

² Примерите са превод на оригиналните примери от полски, представени в Korytkowska 2017.

ЛИТЕРАТУРА

- Баракова и др. 1993: *Баракова, П., Ив. Гугуланова, М. Шимански*. Българско-полска съпоставителна граматика. Том 4: Семантичната категория комуникант. София, Университетско издателство „Св. Климент Охридски“.
- Коритковска 2011: *Коритковска, М.* Българско-полска съпоставителна граматика. Т. 5: Типове предикатно-аргументни позиции. София, Академично издателство „Проф. Марин Дринов“.
- Косеска-Тошева 2009: *Косеска-Тошева, В.* Многогломна българско-полска съпоставителна граматика. Български език, 1 (2009), 11.

Косеска-Тошева 1990: *Косеска-Тошева, В., Г. Гаргов*. Българско-полска съпоставителна граматика. Т. 2: Семантичната категория определеност/неопределеност. София, Университетско издателство „Св. Климент Охридски“.

REFERENCES

- Banasiak 2019: *Banasiak, J.* Polish School of Semantic Grammar (Polish Semantic Grammar Circle). *Terminological Bulletin*, 5, 130–139.
- Banasiak 2020: *Banasiak, J. L.* Procesy nominalizacyjne w zdaniach wyrażających relację przyczynowo-skutkową (na materiale języka polskiego i bułgarskiego). Instytut Slawistyki Polskiej Akademii Nauk.
- Barakova i dr. 1993: *Barakova, P., Iv. Gugulanova, M. Shimanski.* Балгарско-полска сапоставителна граматика. Том 4: Семантичната категория комуникант. София, Университетско издателство “Св. Климент Охридски”.
- Běličová i in. 1991: *Běličová H., G. P. Neščimenko, Z. Rudnik-Karwatowa.* Problemy teoretyczno-metodologiczne badań konfrontatywnych języków słowiańskich. Warszawa, Polska Akademia Nauk Instytut Słowianoznawstwa.
- Bogusławski 1974: *Bogusławski, A.* Preliminaries for semantic-syntactic description of basic predicative expressions with special reference to Polish verbs. – In: *O predykcji: Materiały konferencji Pracowni Budowy Gramatycznej Współczesnego Języka Polskiego IBL PAN, Zawoja, 14–16 XII 1972* (s. 39–57). Wrocław, Zakład Narodowy im. Ossolińskich.
- Duszkin, i in. 2021: *Duszkin, M., D. Roszko, D., R. Roszko.* New Parallel Corpora of Baltic and Slavic Language – Assumptions of Corpus Construction. – In: K. Ekštejn et al. (eds.): *TSD 2021, Lecture Notes in Artificial Intelligence LNAI 12848*, 1–12. Springer Nature Switzerland AG 2021.
- Grochowski i in. 1984: *Grochowski, M., S. Karolak, Z. Topolińska, S. Urbańczyk.* Składnia. Warszawa, Państwowe Wydawnictwo Naukowe.
- Karolak, Bogacki 1992: *Karolak, S., K. Bogacki.* Założenia gramatyki o podstawach semantycznych. – In: *Podstawy metodologiczne semantyki współczesnej*. Wrocław, Wiedza o Kulturze.
- Karolak 2002: *Karolak, S.* Podstawowe struktury składniowe języka polskiego. Warszawa, Slawistyczny Ośrodek Wydawniczy
- Karolak 2008: *Karolak, S.* Semantyczna kategoria aspektu. Warszawa, Slawistyczny Ośrodek Wydawniczy, Instytut Slawistyki PAN.
- Kawecka 2009: *Kawecka, A.* Określoność/nieokreśloność w rozwoju języka bułgarskiego i serbskiego. Łódź, Drukarnia Cyfrowa i Wydawnictwo “Piktor”.
- Kiklewicz i in. 2019: *Kiklewicz, A., M. Korytkowska, J. Mazurkiewicz-Sułkowska, A. Zatorska.* Zintegrowany opis semantyczno-syntaktyczny czasowników bułgarskich, polskich i rosyjskich (verba cogitandi i verba sentiendi). Warszawa, Instytut Slawistyki Polskiej Akademii Nauk.
- Kiklewicz, Korytkowska 2010: *Kiklewicz, A., M. Korytkowska* (Red.). Podstawowe struktury zdaniowe współczesnych języków słowiańskich: Białoruski, bułgarski, polski. Olsztyn, Centrum Badań Europy Wschodniej Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego.

- Kiklewicz, Korytkowska 2017: *Kiklewicz, A., M. Korytkowska*. Kontrastywne badanie właściwości semantyczno-składniowych czasowników w perspektywie leksykograficznej. *Linguistica Copernicana*, 14.
- Kiklewicz i in. 2019: *Kiklewicz, A., M. Korytkowska, J. Mazurkiewicz-Sułkowska, A. Zatorska*. Zintegrowany opis semantyczno-syntaktyczny czasowników bułgarskich, polskich i rosyjskich (verba cogitandi i verba sentiendi). Warszawa, Instytut Sławistyki Polskiej Akademii Nauk.
- Koritkovska 2011: *Koritkovska, M.* Bałgarsko-polska sapostavitelna gramatika. T. 5: Tipove predikatno-argumentni pozitsii. Sofia, Akademichno Izdatelstvo "Prof. Marin Drinov".
- Korytkowska, Koseska-Toszeva 1989: *Korytkowska, M., V. Koseska-Toszeva*. Studia gramatyczne bułgarsko-polskie. T. 3, Ilość, gradacja, osoba. Wrocław, Zakład Narodowy im. Ossolińskich.
- Korytkowska, Koseska-Toszeva 1991: *Korytkowska, M., V. Koseska-Toszeva*. Studia gramatyczne bułgarsko-polskie. T. 4, Modalność a inne kategorie językowe. Wrocław, Zakład Narodowy im. Ossolińskich : Res Publica Press.
- Korytkowska 1992: *Korytkowska, M.* Typy pozycji predykatowo-argumentowych. Warszawa, Omnitech Press.
- Korytkowska, Maldzieva 2002: *Korytkowska, M., V. Maldzieva*. Od zdania złożonego do zdania pojedynczego: Nominalizacja argumentu propozycjonalnego w języku polskim i bułgarskim. Toruń, Wydaw. Uniwersytetu Mikołaja Kopernika.
- Korytkowska 2004: *Korytkowska, M.* Modalność interrogatywna. Warszawa, Sławistyczny Ośrodek Wydawniczy.
- Korytkowska 2013: *Korytkowska, M.* Sławistyka polska w minionym sześćdziesięcioleciu. Synchroniczne prace językoznawcze z zakresu morfologii i składni. *Rocznik Sławistyczny*, t. LXII, No LXII, 39–54.
- Korytkowska 2017: *Korytkowska M.* Intensja czy ekstensja? O pewnych dylematach przy analizie struktur predykatowo-argumentowych. *Prace Filologiczne*, 70, 305–316.
- Korytkowska, Roszko 1997: *Korytkowska, M., R. Roszko*. Modalność imperceptywna. Warszawa, Sławistyczny Ośrodek Wydawniczy.
- Koseska-Toszeva 1996: *Koseska-Toszeva, V.* Modalność: Problemy teoretyczne. Warszawa, Sławistyczny Ośrodek Wydawniczy.
- Koseska-Toszeva 2006: *Koseska-Toszeva, V.* Semantyczna kategoria czasu. Warszawa: Sławistyczny Ośrodek Wydawniczy / Instytut Sławistyki PAN.
- Koseska-Toszeva, Korytkowska 1993: *Koseska-Toszeva, V., M. Korytkowska*. Studia gramatyczne bułgarsko-polskie. T. 5-6, Konfrontacja językowa, słowotwórstwo, wybrane kategorie semantyczne. Warszawa, Sławistyczny Ośrodek Wydawniczy.
- Koseska-Toszeva i in. 2007: *Koseska-Toszeva, V., M. Korytkowska, R. Roszko*. Polsko-bułgarska gramatyka konfrontatywna. Warszawa, Wydawnictwo Akademickie Dialog.
- Koseska-Tosheva 2009: *Koseska-Tosheva, V.* Mnogotomna bałgarsko-polska sapostavitelna gramatika. *Bałgarski ezik*, 1 (2009), 11.

- Koseska-Tosheva 1990: *Koseska-Tosheva, V., G. Gargov*. Balgarsko-polska sapostavitelna gramatika. T. 2: Semantichnata kategoriya opredelenost/neopredelenost. Sofia, Universitetsko izdatelstvo "Sv. Kliment Ohridski".
- Koseska-Toszeva, Mindak-Zawadzka 1987: *Koseska-Toszeva, V., J. Mindak-Zawadzka*. Studia gramatyczne bułgarsko-polskie. T. 2, Określoność/nieokreśloność. Wrocław, Zakład Narodowy im. Ossolińskich.
- Koseska-Toszeva i in. 1986: *Koseska-Toszeva, V., J. Mindak-Zawadzka., I. Sawicka*. Studia gramatyczne bułgarsko-polskie. T. 1, Temporalność. Wrocław, Zakład Narodowy im. Ossolińskich.
- Koseska-Toszeva, Roszko 2015: *Koseska-Toszeva, V., R. Roszko*. On Semantic Annotation in Clarin-PL Parallel Corpora. *Cognitive Studies | Études cognitives*, 211–236.
- Koseska-Toszeva, Roszko 2016: *Koseska-Toszeva, V., R. Roszko*. Języki słowiańskie i litewski w korpusach równoległych Clarin-PL. – *Studia z Filologii Polskiej i Słowiańskiej*, 51, 191–217.
- Maldżiewa 1999: *Maldżiewa V.* Warunki synonimiczności zdań o strukturze semantycznej polipredykatywnej. W Z. Greń & V. Koseska-Toszeva (red.). – W: *Semantyka a konfrontacja językowa*. T. 2, 123–128. Instytut Slawistyki Polskiej Akademii Nauk (Slawistyczny Ośrodek Wydawniczy).
- Maldżiewa 2003: *Maldżiewa, V.* Modalność: Hipotetyczność, irrealność, optatywność i imperatywność, warunkowość. Warszawa, Slawistyczny Ośrodek Wydawniczy.
- Maldżiewa 2009: *Maldżiewa, V.* Słowotwórstwo. Warszawa, Slawistyczny Ośrodek Wydawniczy / Instytut Slawistyki PAN.
- Mazurkiewicz-Sułkowska 2008: *Mazurkiewicz-Sułkowska, J.* Wyrażanie kategorii inchoatywności w językach polskim, bułgarskim i białoruskim. Łódź, Drukarnia Cyfrowa i Wydawnictwo Piktora.
- Mazurkiewicz-Sułkowska 2014: *Mazurkiewicz-Sułkowska, J.* Słowiańska terminologia techniczna: na materiale polskim, rosyjskim i bułgarskim. Łódź, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego.
- Mazurkiewicz-Sułkowska, Zatorska 2018: *Mazurkiewicz-Sułkowska, J., Zatorska, A.* Struktura predykatowo-argumentowa polskich i bułgarskich czasowników sfery emocjonalnej oraz ich analitycznych odpowiedników. *Przegląd Wschodnioeuropejski*, 9(1), 177–192. < <https://doi.org/10.31648/pw.3399>>
- Mokrzycka 2015: *Mokrzycka A.* Słownik bułgarskich predyktorów o semantyce przekazywania informacji. Lublin, Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej.
- Petrov 2007: *Petrov, I.* Wyrażanie struktur polipredykatywnych w rozwoju języka bułgarskiego. Łódź, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego.
- Polański 1967: *Polański, K.* Składnia zdania złożonego w języku górnołużyckim. Wrocław, Zakład Narodowy imienia Ossolińskich, Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk.
- Polański 2003: *Polański K.* (ed.). Encyklopedia językoznawstwa ogólnego. Wrocław, Zakład Narodowy im. Ossolińskich.

- Roszko 2004: *Roszko, R.* Semantyczna kategoria określoności/nieokreśloności w języku litewskim: w zestawieniu z językiem polskim. Warszawa, Slawistyczny Ośrodek Wydawniczy.
- Roszko i in. 2018: *Roszko, D., R. Roszko, W. Sosnowski.* Polsko-bułgarskie korpusy IS PAN i CLARIN-PL. *Slavica Lodziensia*, 2, 59–70.
- Russel 1905: *Russell, B.* On Denoting. – *Mind*, 14(56), 479–493.
- Zatorska 2013: *Zatorska, A.* Polskie i słoweńskie predykatory kauzatywne z parafrazą przymiotnikową. Łódź, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego.

✉ Гл. ас. д-р Якуб Банасяк

Полска академия на науките, Институт по славистика
ул. Бартошевича 1б м. 17, 00-337 Варшава, Полша

✉ Assist. Prof. Jakub Banasiak, PhD

Polish Academy of Sciences, Institute of Slavic Studies
ul. Bartoszewicza 1b m. 17, 00-337 Warszawa, Polska

Публикувано: 30 септември 2021

Published: 30 September 2021